

Metropolün Toplumsal Arkeolojisi

Ömer Aytaç*

Öz

Bu makalede, metropolün sosyo-kültürel dünyasına odaklanılmakta, bu dünyanın taşıdığı tinsel ve zihinsel arketipleri betimleyici bir yaklaşım güdülmektedir. Özellikle metropolün birey/toplum üzerinde kurduğu soyut tahakküm ve düzenleyici erkin, modern bireyin yaşadığı daralma ve kısıtlanma duygusunun sosyo-psikolojik ve kültürel arkaplanına ışık tutulmakta, modernliğin vaad ettikleri ile modernlik koşullarının dayattığı sınırların kent/metropol ölçeğinde bir muhasebesi yapılmaktadır. Metropol tipi yaşam tarzını gösterebilecek kimi parametrelerin örneğin, özgürlük, hız ve tempolu zaman, rasyonel zihin, bireycilik, hesapçılık, çoklu uyarılma, nüfus kesafeti, ahlaki azalma, psikolojik daralma, kaygısızlık vb. imge ya da işaretlerin, modern kent yaşamını anlama ve izahta ne ölçüde operasyonel olacağı üzerinde durulmakta ve metropolün sosyo-kültürel yüzeyini anlaşılır kılmaya dönük bir yaklaşım içinde olunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metropol, özgürlük, modernite, para ekonomisi, zihinsel bozulma

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi

E-mail: oaytac75@hotmail.com

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-5435-7107>

Geliş Tarihi: 26.09.2020 ▪ Kabul Tarihi: 31.12.2020

Social Archaeology of The Metropolis

Ömer Aytaç*

Abstract

This article focuses on the socio-cultural world of the metropolis, with an approach to depicting the spiritual and mental archetypes that this world carries. In particular, the abstract domination and regulatory power established by the metropolis on the individual/society, the sense of contraction and restraint experienced by the modern individual is shed light on the socio-psychological and cultural background, the City/metropolitan scale of the promises of modernity and the problems imposed by the conditions of modernity are accounted for. Some of the parameters that will show the metropolis-type lifestyle are, for example, Freedom, speed and brisk time, rational mind, individualism, accountability, multiple arousal, population certainty, moral decline, psychological contraction, anxiety, etc. to what extent images or signs will be operational in the understanding and explanation of modern urban life is emphasized and an approach is taken to make the socio-cultural surface of the metropolis understandable.

Keywords: Metropolis, freedom, modernity, money economy, mental deterioration

* Prof. Dr., Fırat University

E-mail: oaytac75@hotmail.com

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-5435-7107>

Received Date: 26.09.2020 ▪ Accepted Date: 31.12.2020

Giriş

Metropol, akışkan ve dinamik sosyal süreçlerin kesiştiği küresel bir networka yaslanır. Bu network, karşılaşmalar, etkileşimler, içiçe geçmeler ve akışkan ilişkiler sayesinde kenti, metropolü yepyeni ve değişken bir yüz ve hareketli bir sosyo-mekânsal uzam olarak yeniden kurar. Kent ilişkileri, aslında, tipik ve ayırıcı bir “akıl” etrafında işler. Kentin işleyiş sistematığı, bir tür teknik işbölümü ve gayrişahsilik temeli üzerinde vücut bulur. Metropolü farklı kılan şey, görece bağımsız, özerk, ayrışik bir temsiliyete ve mekanizme sahip olması ve buna eşlik eden hız semptomlarının hayatın neredeyse tüm şubelerini dönüştürebilmesidir denebilir.

Modern dünyada metropoller, küreselleşmenin merkezi taşıyıcı gücünü oluştururlar. Özellikle, küresel ve yerel ekseninde varlığına tanık olunan iktidar ilişkilerinin ana omurgasını metropoller oluşturur. Küresel ağ ilişkileri, turist ya da göçmen akışları, para, insan, bilgi, değer ve politik hareketler, hemen hepsi tüm ağırlığı ile metropollerde düğümlenir. Küresel networka dönük tüm etkileşim ve iktidar ilişkileri metropolün sosyo-kültürel yüzeyini her daim parçalı, bütünlükten yoksun ve hareket yoğun bir noktaya sabitler. Küresel akışların hız kazanması, hayatın mobilizasyonunu arttırdığı gibi, yere, mekâna, kimliğe ve kültüre dönük imgelerin uçucu anlamlar kazanmasının da önünü açar.

Modernite, kurulu, yerleşik hiyerarşileri alt üst ettiği gibi kentlerin yapısal/işlevsel vizyonlarını da farklılaştırmakta, kentsel mimari ve kent içi ilişkilerin kapsamını ve niteliğini de değiştirmektedir. Kentin kapitalist reorganizasyonu ve neoliberal kent tasarımları, kentsel uzamı ticarileştirerek kazançlı bir emtia haline getirmektedir. Kentsel uzam, böylelikle tabi ve spontane özelliğini yitirerek kitle tercihlerine ve kapitalist niyetlere içkin şekilde yeni ve popüler görünümlere kavuşmaktadır. Bu sayede kentler, doğal ya da insani yaşam alanları olmaktan uzaklaşarak, kapitalist/neoliberal stratejilere uygun şekilde rekabetçi, girişimci, inovatif, dahası ful iktisadi bir işleyiş dizgesine sahip olmaktadır. Bu dönüşüm, kentlere hız, hareketlilik ve küresel bir network üzerinden işleyen tekno-endüstriyel bir boyut da kazandırmaktadır. Bugünün kentleri, artık yoğun nüfus, iktisadi hareketlilik, insan ya da göçmen akışı, siyasal çatışma, kültürel heterojenlik, toplumsal bölünme, mekânsal kutuplaşma ve tüm bunlara eşlik eden rasyonel/bireyci bir kimlik ve kültürel bir yüzle anılmaktadırlar.

Bu makalede, kent/metropolün doğası-sosyo mekânsal coğrafisi, vaad ettiği özgürlük, metropol yaşamını deşifre eden hız ve tempolu zaman, bezgin/bıkkın yaşamın şiddeti, para ekonomisi ve hesapçı kişilikler ile metropolün ürettiği kozmopolit kimlik krizlerine dönük mevzular betimleyici bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Metropolün Sosyo-Mekânsal Coğrafisi

Metropol, pek çok açıdan kendine özgü karakteristiklere sahiptir ve kırsal olanla kıyaslandığında bu farklılık olanca ağırlığı ile kendisini gösterir. Simmel'e göre, kırsal alanda veya küçük şehir yaşamında birey, az sapma gösteren algılamalara sahiptir ve az farklılık içeren değişimler yaşar. Metropolde ise, gelişim süreci zorlayıcıdır. Birey, giderek büyüyen şehir yaşamına uyum sağlamayı bir görev bilir. Hızlı yaşam temposu, şehir ekonomisinin çeşitliliği ve toplumsal boyutları, kırsal alanda ya da küçük şehirlerde alışılmış olan sakin yaşamın ve kişisel kimliğin geçerli kılınmasını zorlaştırır. Birey metropolün talepleri karşısında psikolojik olarak kendisini yetersiz hisseder. Bu yüzden, Simmel, metropolün belirli bir tinselliğe ve düşünceye sahip olduğunu ve belirli davranış ve karakter özellikleri ürettiğinden bahseder (Alver, 2013, s.206-207).

Buna karşın, yavaşlık, sabitlik, kalıcılık, benzerlik, düzenlilik vb. karakteristiklerle yüklü olan taşra, metropolün tam tersi bir ilişkiler evrenini temsil eder (Alver, 2017). Söz gelimi taşrada insanlar metropolde olduğu gibi ekstrem bir gerilim, endişe ve devingen bir iklimde kendilerini hissetmezler. Alışlagelen ilişkileri sürdürmekten kaynaklanan güvenli bir yaşamın müdavimleri olarak gözüdürler. Hemen her şeyin değişeceği, başkalaşacağı, yeni durumlara ayak uydurma mecburiyetinde kalacakları endişesi taşımadan görece durgun/atıl bir hayatı sürdürürler.

Metropol ile taşra hayatı arasında ekonomik, mesleki, toplumsal yaşamın temposu ve çeşitliliği açısından önemli farklar göze çarpar. Metropol ile taşra hayatının ritimleri birbirinden farklıdır. Taşra hayatı, alışıldık ve monoton akışı ile kendisini hemen ayırır. Buna karşın metropolde ilişkiler daha hızlı akar, alışıldık olan davranış ritimlerinin aksine metropolde alışılmışın dışına taşan etkinlik ritimlerine dair bir zenginlik göze çarpar. Taşranın monotonluğu ve tekdüzelğine karşın, metropol; değişim, farklılaşma ve dinamizmi besleyen güçlerin ve uyarıcıların mekanıdır (Simmel, 2005). Bu ritim farklılıkları taşra ile metropol farklılığını derinleştirir, her birinin tipik bir dünya, yaşam deneyimi ve kültürel bir formun taşıyıcıları olduğu gerçeğini deklare eder. Sözgelimi, metropol, insandan daha farklı bir bilinçlilik talep eder. Neredeyse tüm duyular aktive edilmiştir ve her daim uyanık olmaya ayarlı

bir tetikte olma hali yaşanır. Metropol yaşamı, zihnin değişken ve tedirgin doğasıyla karakterize olurken, taşra hayatı, daha çok alışkanlıklar, tekrarlar, benzer ve bildik ilişkiler dünyasını sembolize eder.

Simmel (2005, s.96), bu yönüyle metropol insanını pek çok açıdan daha özerk ve özgür olarak görür. Çünkü metropolde insanı bağlayan tinsel bariyerler aşılmış, bireyciliğin rüzgârıyla geleneğin kalıplaşmış duvarları yıkılmıştır. Metropol insanı maneviyatının ve beğenilerinin gelişmiş olması anlamında “özgür”dür. Birey, geniş çevredeki zihinsel hayat koşullarını, karşılıklı mesafe ve kayıtsızlığı, kendi bağımsızlığı üzerindeki etkisi bağlamında en çok, büyük kentin kalabalığında hisseder. Çünkü bedensel yakınlık ve mekân darlığı, zihinsel uzaklığı daha görünür kılar. Metropol kalabalığında, insanın kendini böylesine yalnız, böylesine kaybolmuş hissettiği başka bir yer yoktur.

Metropolün ekolojik mimarisi de insan ilişkilerini ziyadesiyle biçimlendirir. Örneğin; metropolde gözün işlevi kulağınkine kıyasla ön plandadır. Toplu taşıma olgusu bu gerçekliğin belki de en önemli kaynağı durumundadır. Otobüs, tren ya da tramvay kullanımının yaygınlaştığı 19. Yüzyıla kadar, insanlar hiçbir zaman, dakikalar hatta saatler boyunca tek bir kelime etmeksizin birbirlerine bakmak zorunda kalmamışlardı (Frisby, 2005, s.28). Kuşkusuz bu modern kent yaşamının mecbur kıldığı bir durumsallığa işaret eder. Kentin sosyal mimarisi, yabancıнын varlığı, rasyonelite, bireycilik, hedefe odaklı ilişkisellik vs. ister istemez insanların kendi içlerine gömülmelerine, dışarıya yabancı ve ilgisiz kalmalarına neden olmaktadır.

Kent insanı, taşra ya da kırsal kesimdeki herhangi birine göre hayatı farklı şekillerde algılar ve değerlendirir (Simmel, 2009, s.81). Bu durum, kentin/metropolün ürettiği psikolojiyle yakından ilişkilidir. Metropolün hızı, temposu, yoğunluğu, geçişkenliği, kozmopolitliği vs. pek çok açıdan benzersizdir. Bireysel/sosyal psikolojiler bu iklimden ziyadesiyle etkilenir. Bu etki, bireyi metropole özgü bir bilinç ve ruhsallığa kavuşturur. Belki de bu yüzden metropol insanı, bireysel bağımsızlık (özerklik) ve farklılaşmaya açıklık gösterir, bunun önündeki engellere rıza göstermez. Bu tür engeller metropol insanı için sınırlanmışlık anlamına gelir. Ancak özgürlük ve farklılaşma hali, bireyin üzerindeki sosyal/kamusal denetimin azalmasına, bireyi saran sosyal çatının işlevsiz kalmasına neden olur (Simmel, 1996; Yaşat, 2008, s.129).

Metropole özgü mekânsal genişlik ve kişi sayısı metropolü özgürlüğün kalesi yapar. Bir kent, bu gözle görülebilir genişleme ve çatallanma aksının ötesine taşıtığında kozmopolitenliğin merkezi haline gelir. Kent artık, farklılıkların, aykırı ve çatışkan unsurların bir arada yer aldığı, sihirli bir armoni oluşturduğu melez bir

karaktere bürünür. Hayatın nicel yönü değiştikçe insan hayatının nitel yönü de değişir. Metropol, bireysel özerklik hikâyelerinden daha farklı ve geniş bir anlam- lar/değerler örgüsüne karşılık gelir. Bir bakıma metropol bireyin sahip olduğu ba- ğımsızlığın karşılığı, o bağımsızlık için ödediği bedeldir.

Modernite, Metropol Yaşamı ve Özgürlük

Modern toplumun nabızı, en derin ve eksiksiz şekilde metropollerde atar (Kivisto, 2008, s.177). Metropoller, modernliğin ruhunu yansıtan/taşıyan araçlar, binalar, ilişkiler, karşılaşmalar, organizasyonlar vs. nin bütünlük bir cüzü durumundadır. Modernlik, tüm renkleri ve tonlarıyla varlığını metropolde hissettirir. Çünkü, metropol, hız, değişme, yoğunluk, zenginlik, farklaşma, heterojenlik, kamusalılık, öz- gürlük vs. demektir. Metropolde, hayatı daha derin, yoğun ve detaylarda yaşamak mümkün, ilişkilere anonimlik ve kozmopolite hakim. Hayat, ağır bir ayrıntı deni- zinde akıp gider, buna mukabil zamanın hızlı akışı, mekana olan bağlantılılığın kaybolması, yersizlik ve geçicilik yüklü ilişkiler modernliğin rengini verdiği metro- pol kültürünün önemli bileşenleri arasında yer alır.

Baudelaire moderniteyi zamanın geçiciliği, mekânların bir görünüp bir kaybol- ması olarak tanımlar. Hem zaman hem de mekân bütünlüğünü kaybetmiş; kesin- tili, geçici ve akışkan bir nitelik kazanmıştır. Fragmanlar şeklinde akıp giden bir zaman ve mekân söz konusudur. Simmel, bu bağlamda modern insanın izlenimle- rinden bahseder. Modern insan her karşılaştığı olayı şoklar düzeyinde algıladığı- dan yaşam deneyimleri biriktiremez. Her şey anlık, kesik kesik, ani ve şoklar şek- linde yaşandığından deneyime dönüşmez. Bu yüzden metropol insanı hayatı bir bütün olarak algılamakta güçlük çeker (Talu, 2010, s.146-7).

Modern kentler, doğaları gereği kozmopolittirler ve çoklu kültür ve kimlik üretme potansiyeli taşırlar. Farklılık temasını üretici ve çoğaltıcı yanlarıyla, farklı alt kültür/kimlik öğelerine açıklık gösterir, özgürlük arayışı ve bireysel varoluş çabala- rına sınırsız destek sunarlar. Bu özgürlükçü ortam, yeni, özgün, farklı, tuhaf, aykırı vb. birbirinden ilginç kültürler ve kimlik konfigürasyonları için bereketli bir havza gibidir. Kent ve kentlilik retoriği bir bakıma söz konusu bu farklılık kültürünün külleri üzerinden vücut bulur (Aytaç, 2013, s.152-3).

Modern kentler; farklılığın, eşitsizliğin, yakın fiziki mesafeye rağmen “görme- den” ve “umursamadan” yaşandığı yerler olarak bir yanıyla da özgürlüğün, yabancılaşmanın, varoluşun ve yalnızlığın mekânlarıdır (Özdemir, 2010, s.74). Birbi- rine uzak, yabancı kişiler, birbirleriyle anlık ve geçici temaslar ve ilişkiler kurarlar.

Günlük yaşamlarında, toplu taşıma araçlarında, alışveriş merkezlerinde, iş ve bürokratik ortamlarda, hatta eğlence ve boş vakit geçirme süreçlerinde, rasyonellik gereği, araçsal ve gerektiği ölçüde, mesafeli iletişime geçerler. Bu anlık karşılaşmalar, temas ya da ilişkiler, topluluk kavramının kaybına, bireysel çıkar ya da bireysellik bağlamında rasyonel ilişkilerin her yer ve her ilişki konseptine nüfuz etmesine, onu dönüştürmesine neden olur. Kent, bu süreçte söz konusu mesafeli, ikincil ilişkiler bağlamında yeniden kurulur. Kendi sosyal-psikolojik dokusunu bu mesafeli ilişkiler üzerinden örmeye başlar.

Modernite, büyük kent ile ev arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırdığından özel ile kamusal alan arasında derin bir dengesizlik oluşur. Birey, kamusal alanın kalabalığında sessiz izleyiciye dönüşür. Sennett'e göre modern bireyin toplumsal yaşama katılmasının tek yolu, sessiz bir izleyici olmasında saklıdır. Yabancılaşma "duygu dışı etkinlik" olarak sanayi toplumunun temel bir sorunudur ve bölünme, ayrılma ve yalıtım bu sorunun kaçınılmaz bir sonucudur (Sennett, 2002; Talu, 2010, s.147). Modernliğin evsizleştirdiği bireyin ev özlemi yerini ölümcül bir arayışa bırakır. Bireyin sosyal yaşamdan yalıtımı, kişisellik ihtiyacı ve inziva özlemini tahrik eder. Bu durum kaçınılmaz olarak onu kaçışçı yönelimlere ya da yalnızlığa sürükler.

Modernitenin ekonomik karakteri, modern kent yaşamının merkezinde yer alan maddiyatçı refleksleri öne çıkarır. Zira, metropol yaşamı ileri derecede tüketim odaklıdır. Dahası modern kentte tüketim estetikleştirilmiş, insanlar yaşamı tüketimciliğin sınır uçlarında, gerilim ve rekabetçi ethos altında yaşarlar. Ötekenden geri düşmemek, hayatı yarışmacı psikoloji içinde yaşamak, haz ve arzunun kontrolsüz salınımı vs. hayatı doğal ve spontan yaşama iktidarını hepten yok eder. Yaşamın benzeşik, rutin, standart ve alışıldık bir modda akışı birey üzerinde hem total bir basınç hem de gerilimli/depresif bir haleti ruhiye yaratır. Gündelik yaşamın üretilmiş, yapay, kurgusal ve organize bir boyut kazanması, kentsel gündelik yaşamı bütünü bir reproduction, hatta distopik bir görünüme kavuşturur.

Metropol, modernliğin söz konusu açmazlarını tüm ritm ve frekansıyla temsil eder. Bu yüzdendir ki metropol yaşamı, modernliğin tüm göstergelerinin ete kemiğe büründüğü bir uzama karşılık gelir. Bir başka ifade ile metropol, küresel karşılaşmaların, finansal dalgalanmaların, mekan savaşlarının, alışveriş çılgınlığının, hesapçı atraksiyonların vs. zirve yaptığı sosyo-mekânsal bir habitusu temsil eder. Metropol yaşamının belki de en göze çarpan yönü, maddiyatçı ve tüketimci karakteridir ve her şeyin hızla ve arzuyla tüketildiği, yapay ve her an yeniden yıkılan kurulan ilişkiler dünyasında, alım-satımı yapılmayan bir nesne, ilişki, değer ve anlayış

yok gibidir. Zira bu sentetik ilişkiler aksı, tüketme ve yeniden üretim çevriminde kentnin gündelik yaşamını her gün yeniden kurar.

Modernlik, metropol insanı için aynı zamanda istikrarsızlık, değişken ve kaotik bir evren algısı da yaratır (Sennett, 1999). Modern birey, evinden uzakta, kitlesel üretim koşullarının da etkisiyle kendisini boşlukta ya da herhangi bir aidiyet matrisinden uzakta hisseder. Bireysellik ve standartlaşma modern yaşamın tipik bir göstereni durumundadır. Kapitalizmin “herşeyi denetle” mantığı ile bedeni hareketleri ve gündelik yaşamı denetlenerek standartlaştırılır (Talu, 2010, s.163). Dahası, birey yeni riskler ve belirsizliklerle karşılaşır, özgürlük ve kariyer idealleri ile kuşatılmış olup, sınırlı-sorumlu bir yaşamı tecrübe etmeye zorlanır

Simmel, metropole özgü yaşam tarzı ve kişisel hayat formunun eşi görülmedik şekilde birörnekleşme tehditi altında olduğundan bahseder. Bu, modern yaşam tarzının kitlesel doğasından, hızlı değişkenliğinden, olanaklı/mümkün bütün sınırları ve bugüne dek korunmuş sayısız kendiliği aşan eşitleme eğiliminden kaynaklanır. Simmel, bunun karşıt sonucuna, belki tam da bu birörnekleşme sürecinin ürünü olan bir sonuca dikkatleri çeker: Bireyselliği, özneliği güçlendirme çabası. Simmel’in sık sık atıfta bulunduğu “dönemin abartılı öznelciği,” sözü edilen birörnekleşme sürecinin telafisidir bir bakıma. Simmel aynı zamanda metropolü “kişisel olan her şeyi yutarak büyüyen bu kültürün bütün çıplaklığıyla sergilendiği bir sahne” olarak görür. Ona göre, “binalarda, eğitim kurumlarında, tüm mekânlara hakim olan teknolojinin yarattığı harikalarda, sunduğu nimetlerde, topluluk hayatı oluşumlarında, gözle görülür devlet kurumlarında, dayanılmaz ölçüde billurlaşmış ve gayri şahsileşmiş bir tin söz konusudur –öyle ki kişilik, bunun etkisi altında kendini idame ettiremez” (Frisby, 2005, ss.29-30).

Bu noktada, modernliğin vaad ettiği özgürlük pek çok açıdan bir aldatmaca olarak görülür. Topluluğun desteğinden yoksun, çaresiz, ancak kendisini bir bireysellik projesi olarak sunmak iddiasındaki modern birey, bu sahte özgürlük için büyük bedeller ödemek durumunda kalır (Bauman, 2000). Birey, bu bedelleri, aidiyetsizlik, güvencesizlik, terk edilmişlik, yalnızlık, yersizyurtsuzluk, köksüzlük ve iç huzurundan yoksunluk şeklinde ödemek durumunda kalır.

Dolayısıyla, kentli yaşam bir bakıma, ruhsuz ve donuk bir psikoloji altında deneyimlenir. Kent yaşamına hükmeden hız, dakiklik, rasyonalite, mesafeli, çıkar odaklı ve araçsal ilişkiler, kentsel ilişki ve yaşam tarzının doğal ve spontane tabiatını yok eder. Kurgusal, standart ve gayrişahsi bir kentsel yaşam retorisi yaratır. Bunun bir gereği olarak kent insanının hayatı, kentnin dinamizmi, temposuyla ve ritmiyle paralellik arz eder. Bu tempo/ritmi belirleyen en önemli gösterge ise, ekonomik

ilişkilerdir. Bu ilişkiler, hayatı devingen, akıcı, değişken ve tempolu bir mecrada tuttuğu gibi aynı zamanda modern yaşamın ruhsal zenginliğini yok eder, anlam ve özgürlük sorunları yaratarak, hayatı mekanik bir kalıp içine hapseder.

Metropol ve Yabancı: Bir “Uygar İlgisizlik” Sendromu

“Kentler, yabancıların birbirlerinin çevresinde durduğu ve hareket ettiği mekânlardır. Sürekli görüş alanında bulunan yabancıların yaygınlığı, tüm kent sakinlerinin hayat gailesi açısından bakıldığında yüksek dozda kesintisiz bir belirsizlik demektir. Onların varlığı, dinmek bilmeyen ve her an su yüzeyine çıkabilecek pasif saldırganlık içeren yoğun bir gerilimin kaynağıdır” (Bauman, 2011, s.169).

Aslında kent birbirleriyle temas halinde olup da birbirlerine nüfuz edemeyen insanların mekânıdır. İlişki kuran, etkileşen, bir araya gelen insanlar arasında sahici, dolaysız, spontane duygulanmalar yoktur. Kapitalist gündelik hayatın kurgusu içerisinde insanlar maksatlı olarak bir araya gelir, karşılıklılık ilkesi gereğince ilişkilerini sürdürürler. Hayatın bu minvalde akıp gitmesi, bir diğerinin hayatına fazla değmeden kurulan ilişkiler, sosyal hayatı mekanik bir kisveye büründürür. Hayatın akışı ve dinamizmi, tıpkı makine aksanları arasındaki karşılıklı tepkimelerde olduğu gibi işler, hayat maksatlı pratiklerin sahnesi olup çıkar. Menfaat güdüsü dışında insanları bir araya getiren, birbirine katlanmalarına neden olan bir şeyler yoktur. Ortak şeylerin yokluğu ya da azlığı, insanlar arasındaki sahici duygulanmaları, paylaşmaları ortadan kaldırır. Herkes herkes için yabancıdır.

Yabancıyı vareden şey, kentin anonim, kozmopolit ve aşırı rasyonel doğasıdır denebilir. Yabancı, en fazla kendisini kalabalıklar arasında rahat ve mutlu hisseder. Kalabalık, yabancıyı görünmez kılar, bir bakıma örter, kapatır, farklı ve tuhaf biri olduğunu açığa çıkartmaz, varlığı ontolojik bir krize neden olmaz.

Richard Sennett’in ifadesiyle kent, yabancıların yabancılarla karşılaştığı bir yerleşimsel birimdir (2002). Kentte yabancılar yine yabancılarla birer yabancı olarak karşılaşır, etkileşim kurar, birbirlerinin hayatına çok fazla karışmadan, dokunmadan, yalıtılmış bir sosyal zemin üzerinde trans deneyimlerde bulunurlar. Yabancıların sosyal eylemi, kalıcılık ve istikrar vaat etmez, anı yaşamaya odaklı bir dizi maksatlı ilişkilere dayanır. Bauman’ın (2017) ifade ettiği gibi, yabancıların karşılaşması geçmişli olmayan bir haldir ve genellikle geleceği de yoktur dahası, arkası gelmeyen bir hikâyedir.

Turner, yabancıyı, kentin sembolik bir figürü olarak görür ve yabancı etrafında kurulan ilişkiler sayesinde kentin spesifik bir anlama, özgül bir kimliğe kavuştuğunu ifade eder (2015, s.331). 19. Yüzyılda yabancı, yalnız ve münzevi bir gezgindi. Yerel cemaat ile kozmopolit toplum arasında sıkışıp kalmıştı. Hiç kuşkusuz Simmel'in dünyasında yabancı istisnai olandı ve kent yaşamının kısa süreli, geçici bir figürü idi. Yani yabancı bugün burada, bu şehirde, kasabada kendisi gibi olanla beraber iken, yarın başka bir yerde ve şehirde olabilir (Simmel, 2009). Ancak, Simmel için istisnai olan yabancı bugün bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Zira çağdaş toplumda küreselleşme, toplumun tümünü bir nevi yabancılığa mecbur kılmıştır denebilir

Benzer şekilde Julia Kristeva da, "Strangers to Ourselves" (Kendimize Yabancıyız) (1988) adlı eserinde yalnızlığın yanı sıra yabancıнын da ne denli tanıdık ve bizden biri olduğunu göstermeye çalışır. Kristeva, yabancıнын özgürlüğünün yalnızlıktan kaynaklı serbestlikte aranması gerektiğini anlatır. Ona göre, yabancılar, kendi bağlarından kopuk halleri ile kendilerini "tamamen özgür" hissederler. Ancak bu özgürlük, aslında, tek başlılık ya da yalnızlıktan başka bir şey değildir (Talu, 2010, s.147).

Bu minvalde kent; yabancı, heteronomi, aykırılık ve tekinsizlik ikliminde gündelik hayatı yeniden örgütler. Kent ortamı sürekli garip bir miksofili ve miksofobi karışımı üretir. Bir yandan kentin tehlikeli, girilmez bölgelerinden yabancı insanların yakınlığından duyulan korku, yabancı alışkanlıkların verdiği rahatsızlık olan miksofobi, diğer yandan, başkılığın içinde sakladığı büyüleyici sirlara duyulan merak ve bu sırları öğrenme arzusu, başkalarının nasıl yaşadığını, neler düşündüğünü yakından görme isteği olan miksofili, kenti, büsbütün dışarıklı, güvencesiz ve tehlikeli bir sosyo-mekânsal habitusa çevirir. Bauman'a göre, kentler, özellikle büyük kentler, yabancılarla bir arada yaşamının (farklılıkla yaşamının) öğretildiği okullar veya antrenman sahaları. Düzenli olarak karşılaştığımız ve karıştığımız yabancılar, bireysel cazibeye, bireysel kötülöklere veya garipliklere sahip tikel bireylere dönüşürler (Franklin/Bauman, 2009, s.93).

Bu bağlamda her yabancı tehlikeli ya da potansiyel tehlike habercisi olarak görülebilir. Bu yüzden insanlar tehlikeye karşı güvende olmak isterler. Fakat bundan da ürktücü, dehşet verici, insanı aciz bırakan güvensizlik korkusundan korunmak isterler. Duvarların onları bu korkudan korumasını umarlar. Aslında, evlerimizden ve sokaklarımızdan yabancıları kovarak, belirsizlikten kaynaklı güvensizlik hayaletini bir süreliğine de olsa bertaraf etmiş oluruz. Bu korkutucu, ele avuca gelmezliyle sinir bozan canavar temsilen de olsa yakılmış olur. Ancak bu şeytan çıkarma

ayinleri akışkan modern hayatımızı zedelemeyen yok olmaz, aksine, güvensizlik yaymayı sürdürür ve yaşam inatla belirsiz, düzensiz ve değişken kalmaya devam eder. Dolayısıyla, yabancı, çoğunlukla emin olunamaz niyetlerle hareket eden bir organizmadır. Tüm denklemlerde yabancı, bilinmez bir değişkendir. Sonuçta, yabancı yabancıdır, amaçları ve tepkileri sıradan insanlardan farklıdır. Bu yüzden saldırgan ya da açıkça bize ters davranmalar da yabancı rahatsız edicidir (Bauman, 2011, s.170-173). Kent sakinlerinin yabancılarla iç içe yaşayıp aynı alanı paylaştıkları koşullardan kaçmaları zor, hatta imkânsızdır.

Kentlerde, mekânsal düzenlemelerin insanların karşı karşıya gelme ihtimalini en aza indirecek şekilde dizayn edilmesi, modern bireyin zihninde yabancıların tehditkâr imgesini iyice perçinlemektedir. Çünkü birey, tanımadığı birine ne ölçüde güveneceğinden emin değildir. Simmel, metropoldekilerin başkalarına dönük resmi ve ürkek davranışının içsel boyutunda basit bir kayıtsızlık değil, aksine hafif bir nefret ve iğrenme olduğuna işaret eder (Martindale, 2012, s.44; Nacak, 2017, s.52). Bütün incelikli ayırım yöntemlerine rağmen fiziksel olarak yakın manevi olarak uzak, davet edilmedikleri halde çevremizde dolaşan, geliş gidişleri kontrol edilemeyen insanların bize eşlik etmelerinden bir türlü kaçamayız (Bauman, 1998, s.78). Kamusal mekânlarda onlarla sıklıkla karşılaşır, onların gözlemine ve denetim oklarına muhatap oluruz.

Aslında kentteki sosyal karşılaşmalar, bir bakıma herbirimizi birer yabancıya dönüştürmüştür. Örneğin; caddede, sokakta, parkta karşılaştıklarımızla genelde göz göze gelmez, konuşmaz, temastan kaçınılırız. Bunu “uygar ilgisizlik” olarak gören E. Goffman’a göre bu durum, bir şehirde yabancılar arasında yaşamayı mümkün kılan bir tekniktir ve “kişinin bakmıyor ve dinlemiyor” gibi yapması ya da en azından bakmadığı, işitmediği ya da çevredekilerle ilgilenmediği havasını verecek şekilde davranmasıdır. Kişinin diğerleriyle göz göze gelmekten kaçınması, onun kazara ya da araya gözünün birine kayması halinde bile diğerlerine dikkat etmediğinin alenen ilanıdır. Ancak, hiç bakmamak da imkân dışıdır. Zira sokaklar, meydanlar ya da diğer kamusal mekânlar çoğu zaman kalabalıktır ve çarpışmamak ya da bir yol kazasına meydan vermemek için dahi olsa karşıdakine bakmak, dikkat etmek gerekir. Gözlem yapmadan durmasak bile, bu bakışımızın takıldığı insanların rahatsız ve tedirgin etmeden, hissettirilmeden yapılmalıdır. Kişi bakmıyormuş gibi yaparak görmelidir (Bauman, 1998, s.78-79). Aslında her gün sokakta, çarşıda, bir tren garında karşılaştığımız yüzlerin çok azını hatırlamamız, bir farkındalık kesbetecek kadar dikkatli bakmadığımızın açık bir göstergesidir. Goffman, bu durumu

karşılıklı olarak “ışıkların söndürülmesi” diye ifadelendirir. Ayrıca, söz konusu uygar ilgisizlik halini bir tür “odaklanmamış etkileşim” olarak da görür. Bu ifade, sosyal ilişki ya da etkileşimin örtük biçimini de tanımlar (bkz. Giddens, 2010, ss.77-78).

Goffman, *Kamusal Alanda İlişkiler* isimli kitabında, uygar ilgisizliği (sivil dik-katsizliği), kişinin kendisini ötekinin müdahalesine kapatmak ya da ötekine karşı müdahil gözükmeme arzusundan kaynaklandığını ifade eder. Ona göre, gözlerin karşılaşması, çoğu zaman yabancılar arasında izin verileden daha kişisel bir ilişkiye davet içerir. Bu aynı zamanda kişinin anonim kalma ve başkaları gözünde görünmez kalma hakkından feragat ettiği veya bunları askıya aldığı anlamına gelir (Goffman, 2017). Bu yüzden bireyler bu davetsiz sınır ihlallerinin önüne geçmek için bilinçli olarak mesafeli bir duvar örerler. Kendisini dışarıya kapattığı gibi, dışarıdan yönelecek göz ve bakışın taarruzundan da korumuş olurlar. Görmemiş, bakışmamış gibi yaparak, nötr ve perdelenmiş bir korunaklı alan inşa ederler.

Goffman’ın uygar ilgisizlik olarak nitelendirdiği bakış, esasta, ilgiyi gizlemek üzere planlanmıştır. Bu bakış bakılanı rahatsız etmez, kişiye müdahale hissi uyan-dırmaz. Buna karşın, abartılı bakış, “kişiyi rahatsız etmek”, “tedirgin etmek” gibi amaçlar taşır ve görgüsüzlüğe yorumlanır. Nitekim yüz ve vücut imgesine bakarak sosyal etkileşimin samimi veya resmi, yakın veya uzak olduğu anlaşılabilir. Bir bü-feciye, bir polise her zaman soru sorabilirsiniz, çünkü yüz hatları soru sormaya açık-lık taşır. Karşısındakinin gözlerinin içine doğru bakmak; diğer simgelerle birlikte, “tehdit”, “kendine güven”, “yabancılaşma”, “küçümseme”, “vedalaşma” vb. duy-guları çağırır (2017, s.94).

Kentsel koşullarda yabancıların birbirlerine karşı gösterdikleri söz konusu naif ve incelikli ilgisizlik, aslında yaşamı idame etme noktasında tartışmasız bir değer-dedir. Ne var ki, bunun bazı negatif sonuçları da yok değildir. Örneğin; köyden/ka-sabadan yeni gelmiş biri büyük kentin kendine özgü resmi, ikincil havası ve soğuk ilgisizliği karşısında şaşırıp kalır. İnsanlar sanki diğer insanları hiç görmez, dikkat etmezler. Bakışma, göz göze gelme ya da canlı olarak onlara bakmadan geçip gider-ler. Şayet başımıza bir şey geldiğinde insanların dönüp bakmayacakları, ilgilen-me-yeceklerini biliriz. Sanki diğer insanlarla aramızda görünmez bir duvar, bir blokaj vardır ve bu diğerleriyle olan bağlantımızı koparır. Bu duvar/engel, sıradan insan-ların aşması mümkün olmayan, kapatılması güç bir mesafedir. Birbirleriyle mey-danlarda, caddelerde, sokaklarda yan yana, omuz omuza iken zihinsel ya da manevi olarak aralarında aşılmaz uçurumlar vardır. Onları diğerlerinden ayıran sessizlik ve yabancılarla dönük tehlike hissi, vazgeçilmez bir silah olarak devreye giren mesafe

koyma bir tür tehdit olarak algılanır (Bauman, 1998, s.79-80). Kalabalıkta yitip giden biri, bununla baş etme imkânı bulamaz, kişi kendini önemsiz, yalnız ve vazgeçilebilir hisseder.

Büyük kente özgü “evrensel yabancılık” daha dar/kişisel bağlamda herkesin işine burnunu sokmayı ve meraklılığı hak bilecek insanların can sıkıcı müdahalelerinden kurtuluş anlamına da gelir. Kişi özel alanına kimseleri sokmadan kamusal bir mekânda bulunabilir. Sivil dikkatsizlik gereği erişilen “ahlaki görünmezlik” kişiye paha biçilemez bir özgürlük bahşeder. Kişi kent ortamında herhangi bir engelle karşılaşmadan rahatça dolaşabilir. Bu da kişiye yeni ve değişik türden izlenimler edinme ve yaşam deneyimlerini genişletme olanağı sunar (Bauman,1998, s.80).

Yabancıntın kentteki varlığı aslında kente asli kimliğini de verir. Çünkü kent, aşına olanın, bizden olanın, benzeşik olanın yurdu değildir. Kent, bir uyum, ahenk adası değil, aksine bir çatışma ve kaos alanı, dahası farklılıkların, farklı düşünenlerin, farklı eylem ve kimliklerin birarada olduğu bir zenginlikler yurdu (Bumin, 1990). Aristoteles'in de ifade ettiği gibi, kent, yabancıntın, tuhaf olanın, bizden olmayanın mekânıdır (Kurtuluş, 2005). Kentte yabancı vardır, öteki vardır, bize benzemeyen vardır. O yüzden kentteki hukuk farklıdır, sözleşmeye dayalıdır, başkasının varlığına rıza göstermeye ve tahammül etmeye dayalıdır. Kişi varlığını yabancıntın, ötekinin aynasında görerek, kimliğini diğerine bakarak inşa eder, farklılığını karşısındakine bakarak farkeder. Bir bakıma kent, yabancı, öteki ya da farklı olanın ahenkli bir harmonisini temsil eder.

Metropol Psikolojisi: Bezgin/Bıkkın Yaşamın Şiddeti

Metropol psikolojisi gri, ağır bir daralma ve kısıtılma duygusu içerir. Metropolün hızına, temposuna, zorunlu, zorlayıcı koşullarına ayak uydurma mecburiyeti, kişiyi ister istemez gergin ve stresli kılar. Metropolün vaad ettiği özgürlük ve konformizm, çoğu zaman yüksek bedeller eşliğinde ödenen ağır bir fatura sayesinde hemen hiç gerçekleşmez. Metropolün bürokratik ve hukuki bağlayıcılıklara dayalı sosyal düzeni, bireyde temkinli bir iyi hal, ölçülü tutum ve davranışlar ile gerçek özgürlüğü hep sınırdan yaşamakla özdeş, kısıtlı bir yaşam dünyasına karşılık gelir.

Metropol psikolojisi belki de en fazla birbiri ardınca taarruza geçen uyarım bombardımanı sayesinde, bireyin algı ve zihin dünyasının ağır bir baskı altına girmesi şeklinde kendisini gösterir. Birey, bu uyarım çokluğu ve zenginliği karşısında, bunları elimine etme, hazmetme, içselleştirme ve her bir uyarıma tepki verme gibi hususlarda büyük bir bocalama ve tedirginlik yaşar. Her bir uyarım, bireyin algı ve

zihnini hedef alır. Birey bu uyarım seli karşısında karar verme, onama, kabullenme, karşı çıkma ya da uyum sağlama gibi hususlarda büyük efor sarfeder. Bunun kişi üzerinde büyük ve ağır bir psikoloji oluşturduğu yeterince açıktır.

Bu noktaya Alman sosyolog Georg Simmel de dikkati çekmekte ve *The Metropolis and Mental Life* adlı eserinde, kent yaşamının sürekli hareket eden ve değişen ortamıyla insan kişiliğinin düşünsel yönlerini harekete geçirdiğini ileri sürer. Birbiri ardınca gözüken uyarımlar çokluğu karşısında bireyin, genel anlamda yaşama dair bezgin (blase) bir tavır takındığı, bu sayede, kendine yönelen söz, mesaj, imge, işaret vs. den bu yolla korunmayı seçtiğini ifade eder.

Simmel, bezginliği, bıkkınlığı, metropol yaşam tarzının en belirgin özelliği olarak görür. Ona göre bıkkınlık, metropolle dolaysız bir bağ'a sahiptir. Bıkkınlığın asıl nedeni, sınırları uyaran birbirine zıt unsurların hızla değişmesi, son derece yoğun ve sıkıştırılmış halde olmasıdır. Sınırsız zevk peşinde koşulan bir hayat, insanı bıkkınlıştırır. Bıkkınlığın özü, farklılıklar karşısında kayıtsızlaşmadır. Bıkkın insanın gözünde her şey aynı donuklukta, aynı griliktedir, hiçbir nesne diğerinden daha tercih edilir değildir (2005, s.91). Metropol insanı her şeyi yaşayıp hiçbir şeye şaşırılmaz. Büyük şehrin düzenli uyarımlarına karşı duyarsızlaşır. Sınırsal dinamik, en radikal biçimiyle dokunma korkusuna ya da bezginliğe neden olur. Dokunma korkusu ruhun sürekli yeni uyarımlarla karşılaşması nedeniyle çevreye karşı hastalıklı bir tepki olarak görülebilir. Asabi kişilik, insanlara karşı mesafe koyarak tepki verir (Alver, 2013, s.207).

Simmel başka hiçbir ruhsal fenomenin, "bıkkınlık" kadar, metropolle böylesine dolaysız bir bağ taşımadığını belirtir. "Uyarılan sınırlar, öylesine uzun bir süre boyunca bütün güçleri ile tepki vermeye zorlanır ki, artık hiçbir şeye tepki veremez olur. Aynı şekilde, çok daha zararsız izlenimler, birbirleriyle çelişecek biçimde ve büyük bir hızla değiştiklerinden, son derece şiddetli tepkiler vermeye ittikleri sınırları amansızca zorlayarak, dayanma güçlerini sonuna dek kullanmalarına neden olurlar. Böylelikle, yeni duyumlar karşısında uygun enerjiyle tepki verme noktasında bir yetersizlik ortaya çıkar" (Frisby, 2005, s.25). Bu ortam kişinin enerjisini tükettiği gibi yeni uyarımlara tepki verecek gücü de elinden alır. İşte bıkkınlık bu noktada ortaya çıkar. Bıkkınlığın özü, kişinin farklı olan karşısında ilgisizliği, kayıtsızlığıdır. Bıkkın kişi, her şeyi aynı donuklukta, matlıkta algılar. Onun nazarında nesnelere birbirine üstünlükleri yok gibidir. Herşey gri tondadır, hiçbir şey onu heyecanlandırmaz.

Bezgin tutumun ortaya çıkışında, psikolojik faktörün dışında para ekonomisi farklılıkları değişim değerine indirilmesi nedeniyle sorumludur. Para ekonomisinin kalbi durumunda olan metropolde, sosyal yaşantıdaki tüm özel, tikel deneyimler, paranın mübadele değeri üzerinden aynileşir, herşey fiyatlandırılarak niceliklere indirgenir. Bir bakıma, şeylerin çeşitliliğini para ekonomisi birbirine eşdeğer kılar. Para, en korkunç tesviyecidir, çünkü para her türlü nitel farkını “fiyatı kaç/a” sorusuyla eşitler. Nicel tasavvurlar, olanca renksizliğiyle bütün değerlerin ortak paydası haline gelir (Simmel, 1903; Talu, 2010, s.146). Para eşyanın özünü, biricikliğini, özgün yanlarını, geri dönüşsüz şekilde aşındırır, dejenere eder. Hemen her şey, paranın likidite ırmağında, ortak, benzeş özgül ağırlıkta yüzer.

Aslında, bıkkınlık, bilinçli bir psikolojik tercih değildir. Metropoliten bıkkınlık bir nesneye sahip değildir. Metropolde yaşanan her türden karşılaşma, etkileşim söz konusu bıkkınlık filtresinden geçmek durumundadır. Bıkkınlık, kentin dinamiklerine karşı bir duruş, vaziyet alış biçimidir. Metropol, kişinin komşusuna karşı kesin bir geri duruşuna ya da fark etmezliğine olanak tanır. Karşılıklı ihtiyat ve farksızlık, büyük şehirlerin, tinsel yaşam koşulları, kalabalık içinde bireyin bağımsızlığı için güçlü bir şekilde duyumsanmaz; çünkü bedensel yakınlık, tinsel mesafeyi belirginleştirir (Alver, 2013, s.207).

Metropole özgü bu mesafeli hal, dış dünyadan gelen çok sayıda uyarıcıya kayıtsız kalmamıza neden olur. Bu ruh hali muhatap olduğumuz insanların kim olduğunu bilmeme ve umursamamıza yol açar. Ne var ki, her uyarıcıya uygun bir tepki vermek, hayal dahi edilemeyecek bir gerilim ya da ruhsal çöküşü beraberinde getirir. Dolayısıyla, metropol yaşamını karakterize eden önemli unsurlardan biri, bezginlik ve bıkkınlıktır denebilir. Billboardlar, yanıp sönen neon lambaları, hızla akan trafik, meydanlarda, caddelerde koşturan insan kalabalıkları ve birbiri ardınca sıralanmış ticari, endüstriyel markaların ışıltılı, göz kamaştırıcı reklam cangılları vs. hızla bireyin aurasını delip geçer.

Sınırsız ve sürekli duyu bombardımanı, kişiyi muhasara altına almaya meyilli zevk ve heyecan impulsları, ortalama insan için artık bir yorgunluk ve bıkkınlık adresi haline gelir. Uyarı ve baskı altındaki sınırlar tepki vermede zorlanır, dahası artık pek tepki veremez, heyecan duyamaz, bezgin/bıkkın bir noktaya doğru savrulur. Aslında hergün sokakta, caddede, meydanlarda dikkatimize yönelmiş sayısız mesaj, görüntü, resim, ses ve sayısız reklam spotlarına karşı, etrafımızdaki insan, eşya ve hareketliliğe karşı pek duyarsız, heyecansız ve lakayt şekilde davranmamızın altında bu psikoloji yatmaktadır. Bize yönelen sayısız uyarım karşısında, sessiz kal-

mayı, kendi içimize gömülü kalmayı tercih ederiz. Bu aslında, kentin kozmopolitesine ve uyarım salvolarına karşı bir tür istemsiz tepki, belki de sessiz bir saldırı anlamına gelir.

Metropole özgü bu bıkkın/mesafeli hal, hiç kuşkusuz kentin iç işleyişi ve ontolojik doğasından destek alır. Her an değişen, yanıp sönen imgeler ve göstergeler denizinde birey, kendini kuşatan gerçekliğin sahiciliğini kavramakta zorlanır. Şeylerin gerçekliğine dair algısı flü hale gelir. Sürekli değişen ve çoğalan uyarımlar karşısında asıl ve öz’de olanı farketmekte güçlük çeker. Artık hiçbir şeye şaşırılmaz, heyecan duymaz, hayata ve olaylara karşı “cool” bir tavır sergiler.

Hız ve Tempolu Zamanın Patolojisi

Metropol, hız ve yüksek tempolu zamanın mekânıdır. Metropolde zaman hızlandığı gibi şeyler de aynı süratte yol alırlar. Virilo’nun da ifade ettiği gibi ‘hız’ artık politik bir strateji konumundadır (bkz. Virilo, 2003). Modernlik, hız ve yüksek mobilizasyona ayarlı tempolu bir yaşama karşılık gelir.

Modern kent yaşamını hızlandıran unsurların başında ulaşım ve taşımacılık alanındaki gelişmeler gelir. Bireysel otomobil mülkiyetinin artışı, toplu taşıma araçlarının yaygınlaşması, şehir içi banliyö trenlerinin, hızlı trenlerin, deniz ve karayolu hatlarında yaşanan yoğun trafik, kent yaşamını eskiye oranla daha hareketli ve devingen hale getirmiştir. Eskiden, nadiren evinden çıkıp şehirde yakınlarını görmeye giden insanlar ya da kamusal kalabalığa, mekânlara karışmak isteyenler, ulaşım imkânlarının artması ile daha sık ve yoğun şekilde bir araya gelmekte, şehir sürekli yer değiştiren, mekân üzerinde gezintiye çıkan, şehir içi/dışı seyahatler yapan, iş ya da gündelik faaliyetler için dışarı çıkmak durumunda kalan insanlar sayesinde, giderek daha hareketli ve mobilize bir görünüme kavuşmaktadır.

Bir yandan ulaşım sistemleri öte yandan iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, zaman ve mekândaki hareketliliği doruk noktasına çıkarır. Eski zaman ve mekâna karşılık gelen edimler yerini yeni dönemde bambaşka ilişki ve eylemlere bırakır. Dahası, zaman ve mekânın kategorik anlamları buharlaşarak, zamana ve mekâna dair algılar içiçe, eşzamanlı ve bütünlük bir bağlamda cereyan etmeye başlar.

Hız söz konusu değişimlerin odağında yer alır; artık hiçbir şey için beklemek gerekmez, bekleme kültürü ölümcül yaralar almış durumdadır. Her şey, erişilebilir, kolayca ulaşılabilir hale gelmiş, hiçbir şey için sabretmek, tahammül etmek gerek-

memektedir. Çağa damgasını vuran hız ve tempolu zaman, yaşamın doğasını dönüştürdüğü gibi, akışkan, her daim mobilize bir dünya algısı yaratmıştır. Zira, hız artık küresel bir fenomen, hızlanan bir zaman ve ona eşlik eden kentsel dinamikler, bizi uçucu, mobilize ve dinamik bir yaşamla karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda kentin hızı ve karmaşası, hayatı akışkan bir fay üstünde her daim yeniden örgütler. Kentte, hızlı akan zamana karşı hemen herşey aynı hız ve tempoda karşılık verir. İnsanlar, bilgi, para, mekânlar, değer ve zihniyet ölçüleri hepsi aynı değişken iklimde başkalaşır, yeni boyut ve anlamlar kazanırlar. Dahası, global ölçekte tüm bunlar hızın politikası gereği, küresel bir dalgalanma, benzeşik ve bir örnek toplum yaratır.

Paul Virilio, “Hız ve Politika” adlı eserinde, içinde yaşadığımız toplumun tüm yapı ve kurumları ile hareket, hız ve hızla ilerlemenin egemenliği altına girdiğini ifade eder. Ekonomi, siyaset, gündelik yaşam, sanat, kültür, güvenlik vs. hızla ve oldukça tahripkâr şekilde değişiyor, yenileniyor, başka bir hal ve boyuta sürükleniyor. Bu hal ve boyut, yerleşik ve kalıcı olana karşı duruşu ve direnç noktalarını da yok ediyor (Virilio, 2018). Toplum, politika, kent yönetimi vs. hızlanan zamanın totalitesine boyun eğen, onun kontrolüne giren bir karaktere bürünüyor (bkz. Armitage, 2017).

Endüstriyel ve teknolojik değişime bağlı olarak zaman ve mekânın algılanması da farklılaşmakta, özellikle değişen hız algısı neticesinde ‘an’ın yeterince farkedilemediği, her şeyin gerçek anlam ve değerinin buharlaştığı yeni bir döneme geçiliyor. Hatta hız retoriği, gündelik yaşamın tüm şubelerine nüfuz ederek adeta içsel bir deformasyon yaratıyor. Ritzer’in (2014) dikkat çektiği gibi artık, hızlı yemek, hızlı eğitim, hızlı eğlence, hızlı çalışma, hızlı seyahat vs. gibi hızlandırılmış aktiviteler üzerinden modern yaşamın akışkan hale gelmesi söz konusudur. Hız kültürü, ilişkilere dinamizm, kolaylık, hızlı ve ucuz erişilebilirlik sağlamakla birlikte, standartlaşma, tektipleşme, hesaplanabilirlik, kestirilebilirlik vb. yan özellikler de kazandırmaktadır.

Dijitalleşme, enformasyon ve iletişim sinyallerindeki yoğunluk, söz konusu hızlanmanın motorize unsurlarını oluştururlar. Bunların yayılması ve tüketimi üzerinden işleyen oldukça kaotik ve akışkan bir rasyonel düzen yürürlüktedir. Bu yeni düzenin mottosu ise “hız”dır. Hızlı bilgisayarlar, hızlı modemler, hızlı hat ve programlar vs. aynı şekilde hayatı ve insan ilişkilerini de bir hayli hızlandırmış, tempolu, akışkan ve saat gibi işleyen mekanik bir yaşam dünyası yaratmıştır. Bu yeni dönem için hız artık, arzu edilen, aranılan, önemsenen, onun üzerine hemen herşeyin bina edildiği bir yeni zaman icadı olarak sürekli bir yükseliş trendini temsil etmektedir.

Hız, aynı zamanda, kapitalist bir hegemonik düzen de inşa etmektedir. Söz gelimi, hız, hemen her sektörde aranılan bir özellik halini almakta, kapitalist çalışma hayatı, örgütsel yapılar ve tüketim süreçleri büsbütün hızın, hızlandırılmış zamanın egemenliğine girmektedir. Zamana ne kadar fazla iş ve hareket sığdırırsanız, etkinlik ve verimliliği dolayısıyla kapitalist anlamda kârlılığı garantiye almış olursunuz. Hızlı üretim/tüketim algısı, hayatın tüm şubelerini kalıplayan ana gösteren haline gelmiştir. Hatta kültürel ifade ve temsiller giderek değişmekte, moda akımlar yüksek hızla tüketilmektedir. Pek çok akım/trend hızla ve eşanlı olarak piyasaya çıkmakta ve aynı hızla tüketilmektedir. Yine, modern yaşam, hızlı enformasyon bombası sayesinde oldukça radikal bir altüst olma tehditi altındadır (Dijk, 2018). Enformasyon patlayarak yayılmakta, anlık tüketilmekte ve buna bağlı devrimci değişimler çok kısa zamanda toplumsal olanı başkalaştırmaktadır. Özellikle internet ve televizyonun teknik imkânları sayesinde enformasyon daha sık ve daha hızlı şekilde muhatabına ulaşmaktadır. Ne var ki, bu hızlı bilgi, ses, görüntü bombardımanı, kültürel ve politik ifadelerin alımlanmasında sıklık ve yüzeysellik ortaya çıkarmakta; gündelik dil, iletişim, etkileşim yapıları vs. sathi, derinlikten uzak, basit, kes-yapıştır bir özellik kazanmakta, insan insana ilişkilerdeki anlam yüklü ifadeler kaybolmaktadır. Bu yaşamın, derinliği, anlam yüklü ontolojisinin artık geçicilik, uçuculuk, hız ve tempolu zamanın işgali altına girdiğinin bir göstergesi olsa gerek.

Küresel kentler, hızlı ve tempolu ilişkilerin hakim olduğu akış alanlarını temsil ederler. Kentler, söz konusu hızlandırılmış sosyal gücün ete kemiğe büründüğü, kentsel yaşamı tümüyle sarıp sarmaladığı bir görüngüyü sembolize eder. Hız, tüm gücü ve aparatları ile kentli yaşamı adeta muhasara altına almıştır. Kenti 24 saat yaşayan canlı bir organizmaya dönüştürmüş, gece gündüz ışıklı, aydınlıklı hep canlı ve ayakta bir kent profili (örneğin NewYork, Los Angeles, Paris, Tokyo vs.) modern kent yaşamını karakterize eden en çarpıcı unsur olmaktadır. Kentin dinamizmi, rasyonalitesi, bürokratik ve hukuki ilişkiler düzeni, doğal olarak kent ilişkilerinin yönünü, rotasını ve ritmini belirlemekte, kentte yaşamak bu hızı içselleştirmeyi ve ona uygun hareket etmeyi kaçınılmaz kılmaktadır.

Bugün için hareket, mobilizasyon kent hayatının en tanımlayıcı vasfı durumundadır. Yavaşlık, gözden düşen, uzak durulmak istenen bir anlama kavuşmuştur. Hız hayatın odağında yer almakta, ilerleme, yükselme, sınıf atlama vb. kapitalist hedeflerin aranılan hususiyeti olmaktadır. Toplumsal hayat hızın yörüngesine girdikçe, toplumsal hafıza, bellek akamete uğramakta, hızın rüzgârıyla sabit, kalıcı unsurlar buharlaşmakta, yerine ikame edilenler sayesinde unutulmaktadır. Zira hızlı

yaşam hızlı unutmaya yol açmakta, anımsamak için durmak, nefes almak, beklemek gerekmektedir (Fedayi, 2010).

Hızın başdöndürücü gücü sayesinde modern kent yaşamı, hiç bu kadar geçici ve akışkan bir hal almamıştı. Hiperaktivite, işkoliklik ve hard çalışma/üretim, hız toplumunda yaşamın temel dinamosunu oluşturmaktadır. Modern yaşam iş ve performans üzerine bina edilmiştir. Bu realite bizi, bir tür çalışma kampı ethosuyla karşı karşıya getirmektedir. İnsan bir tür performans makinesine dönüşmüş durumdadır. Başarı, kutsal bir tapınma ögesi. Hız, sadece sanal bir gerçeklik değil, aynı zamanda fiziksel ve duyuşal/zihinsel bir parametredir. Bilgi, iletişim her an ulaşılabilir şeydir. Sosyal ilişki yerini etkileşim'e bırakmıştır. Hiperaktivite, sadece çocuksu bir davranış hali değil, aksine her yaşta insanın içinde bulunduğu ruşsal duruma karşılık gelmektedir (Chul Han, 2017).

Hız ve hızlı yaşam temposu, kentli bireyin taşıdığı stres ve zorlanmalara ekstra bir yük de getirmekte, hatta pek çok psikolojik, bedensel arazların ana nedenini oluşturmaktadır. Hızın temposuna yetişme gereğı, çoğu zaman insanları olduğundan fazla germekte, strese sokmaktadır. Yaşamı tedirgin, kırılğan bir hat üzerinde yaşamaya yönelmektedir. Hızın totalitesi, birey ve toplum yaşamında ağır şekilde hissedilen travmalara, incinme ve yaralanmalara sebebiyet vermektedir. Zaman baskısı, hızlanma gereksinimi, kişiyi adeta bir vakum içerisine almakta, hayatın asudeliği ve zamanın farkındalığından uzaklaşma hissi yaratmaktadır.

Hızla birlikte her yeni duruma adapte olma mecburiyeti bireyi olduğundan fazla yormaktadır. Bireyin aldığı her yeni uyarıya tepki verme durumunda kalması, onu diri ve canlı tuttuğu gibi hayatı hep diken üstünde yaşamak ve anlık tepkiler verme noktasında uyanık olmaya sevk etmektedir. Bireyin hızlanan zaman ve ona uyum sağlama yolunda gösterdiği çabalar, neticede onu bitap düşürmekte, gerçek zaman ve yer algısını muğlak hale getirmekte, akıp giden yaşamı kavrama ve hissetmesinde zaafiyetlere sebebiyet vermektedir. Bu durum, modern bireyin kentle olan ilişkisini patolojik kılarak, tükenmişlik sendromları sergilemesine ve hiçbir şeyin onu heyecanlandırmadığı/şaşırtmadığı soğuk ve mat bir psikoloji içerisine itmektir.

Bu hız ve akışkanlık kültürü, aynı zamanda, istikrarlı ve süreklilik içeren yaşam deneyimleri ve anı/hatıra biriktirmeyi de imkânsız kılmaktadır. Hızın büyüüne kapılmış kitleler için, durup düşünmek, yavaşlamak, beklemek, hayatı asude ve dingin bir psikoloji içinde yaşamak neredeyse imkânsızdır. Metropol insanları, hızlanmış bir zaman içinde rekabetçi bir tutkuyla, mekandan kopuk, küresel bir network dahilinde oldukça devingen ve mobilite bir yaşamı deneyimlerler. Gündelik yaşamın planlı, öngörülebilir, kestirilebilir bir hal alması, hiç kuşkusuz, modern aklın

matematiksel ya da hesapçı kişilik özelinde reorganizasyonundan kaynaklanmaktadır. Bu ise bizi doğal olarak yaşanan hayatın bir proje, tasarım ya da etkili bir reproduction olduğu gerçeğine götürmektedir.

Para Ekonomisi, Hesapçılık ve Rasyonalite

Simmel (1996) metropolü “para ekonomisinin evi” olarak görür. Ve bunu metropolü meydana getiren koşullar üzerinden değil bizatihi metropoldeki yaşamın ta kendisi üzerinden, metropol insanına bakarak açıklar. Simmel, metropolün insanları şekillendirdiği, istediği gibi dönüştürdüğüne işaret ederek, metropoldeki bireye odaklanır.

Simmel’e göre metropolde bireyler, ilişkilerini rasyonel olarak hesap ederler. Metropolün büyüklüğü/yoğunluğu, ister istemez zaman ve mekânın rasyonel düzenlenmesini gerektirir. Metropol, tüm faaliyetleri/etkileşimi, özneler üstü bir zaman şemasına göre tanzim eder. Bireyler, dakiklik, hesapçılık ve kesinliğe zorlanırlar. Bu sayede modern zihin giderek daha hesapçı olur, pratik yaşam para ekonomisi aracılığıyla kesinliğe erişir. Bu, aynı zamanda yaşadığımız dünyanın her parçasını matematiksel formüllerle sabitleme fikrine götürür. İnsanların günlerini ölçmeleri, hesap etmeleri, saymaları ve nitel değerleri nicel değerlere indirgemeleri, para ekonomisinden kaynaklanır. Paranın hesaba dayalı doğası, sosyal ilişkilere kesinlik, özdeşlik ve farklılıkların tamamına bir belirlilik, anlaşma ve düzenlemelere ise bir kesinlik getirir. Metropol sakinlerinin ilişkileri karmaşık ve çeşitlidir; bu nedenle verilen sözler ve hizmetlerde çok katı bir kesinlik olmaması halinde bütün yapı/sistem aksayabilir, içinden çıkılması olası olmayan bir kaosa dönüşebilir (Alver, 2013, s.207).

Simmel’e göre, metropolde herşey ‘kaç?’ sorusuna indirgenmiştir. Tüm metropol yaşamı bu soru etrafında dönüp durmaktadır. Metropol, para ekonomisinin tümüyle kontrolü altındadır. Bundan dolayıdır ki, metropole özgü koşullar, insanları sürekli olarak hesapçı bir akılçılığa zorlar. Hesap ederek yaşamak, bir yandan alışverişteki alıcı-satıcı ilişkisinde, diğer yandan zamana ilişkin akılcı tasarruflarda kendisini gösterir. Simmel, metropoldeki teknik ve hıza oldukça önem verir. Zira dakiklik, hesaplanabilirlik, kesinlik gibi değerler, genelde, metropol yaşamının bir gereği ve zorunlu bir değeridir (Simmel, 1996; Yaşat, 2008, s.128). Bu değerler, bütün karmaşıklığı ve uzanımlarıyla kendisini metropol varoluşunun bir gereği olarak dayatır. Bunlar, metropolün para ekonomisiyle ve zihinsel doğasıyla ilişkili ol-

duğu kadar, aynı zamanda, hayatın içeriğine de damgasını vuracak, akıldışı, içgüdüsel, başına buyruk özelliklerin ve uyarımların safdışı edilmesiyle de yakından ilişkilidir. Kendi dışındaki genel ve kalıplaşmış bir yaşam formunu almak yerine, yaşam tarzını kendi içinden belirlemek isteyen özellikler ve uyarımlardır bunlar. Gerçekte, akıldışı uyarımların damgasını vurduğu başına buyruk kişilik tipinin kentte var olması olanaklıdır. Ancak, bu kişilikler tipik kent hayatıyla tam olarak uyuşmaz. Ruskin, Nietzsche gibi insanların metropole besledikleri şiddetli nefret bu bağlamda anlaşılabilir. Metropol karşısındaki bu nefretlerine yol açan nedenler, para ekonomisinden ve modern varoluşun entelektüalizminden de nefret etmelerini beraberinde getirir (bkz. Simmel, 2005, s.90).

Hesapçılık ve para ekonomisinden kaynaklanan kesinlik, kentsel yaşamı aritmetik bir probleme dönüştürür. Şehirde sosyal hayat, dakiklik, kestirilebilirlik ve kesinlik üzerine bina olmuştur. Kent hayatı bu sayede, duygusal şiirini kaybetmiş, aklın dar ve katı matematiği tüm ilişkilerin içini boşaltarak çorak ve yavan bir ilişkiler dizgesi yaratmıştır. Para ekonomisi, kentli yaşamı renksiz ve güvensiz kılarak, herşeyin kıymetinin parayla ölçüldüğü mekanize bir yaşamı dayatmaktadır. Şehir büyüdükçe, para ekonomisi ve resmi/ikincil ilişkiler hayatı bütünleyen, üstünü örtten, benzeşik ve bir örnek yaşama yerini bırakmaktadır. Kentlerin bu denli insanüstü, mekanik bir boyut kazanmasında, kentin ruhunu kemiren söz konusu para ekonomisinin ve buna dayalı değerlerin başat bir güce erişmiş olmasının büyük rolü vardır.

Metropol gerçekliği, ister istemez bireyden hesapçı bir rasyonellik ister. Bu kentte yaşamanın, var olmanın belki de en zorunlu şartlarından biri durumundadır. Zira kent, maddi ve rekabetçi koşullarda birey ve toplumu rasyonel olmaya, plan yapmaya, hesapçı bir muhakemeye ve hayatı bir tasarı, proje olarak kurmaya yönelir. Modern yaşantı belirsizlikten ve öngörülemez risklerden uzak kalmak ister. Ne var ki, kentlerdeki rekabetçi, anonim ve kozmopolit sosyal ortam insanlar arasındaki güven ve bağlılık duygusunu öldürür. Büyük hayal kırıklıkları ve aldatılmışlık duyguları yaşamamak için insanlar resmi, mesafeli ilişkiler kurar, bağlantılarını garanti altına alıcı hesapçı stratejiler geliştirirler. Bu sayede kent ilişkileri sözleşme, hukuki normlar ve resmi bir tonda akıp gider. Bir bakıma hesapçı kişilik, kentsel yaşamın/kültürün dayattığı, bireysel özerkliği temine hizmet eden ayırıcı bir husus olarak öne çıkar.

Kozmopolit Kimlik/Kişilik Krizleri

Metropol, tinsel ve maddi varlığı itibarıyla birey ve toplum yaşamını bütüncü olarak organize eder. Kişinin yapıp etmeleri ve düşünsel tasavvurları, yaşanılan coğrafik ya da mekânsal kozmozdan izler taşır. Kişi bu kozmoz içerisinde, onun dikte ettiği, zorladığı, sınırladığı, teşvik ettiği, onay verdiği edimler ve düşünsel atraksiyonlar içine girer. Bir başka ifade ile, kent/metropol, tipik kimlik formları üretme babında elverişli bir habitus olarak görülebilir.

Metropolün ürettiği kimliğe dair savların kökenlerini, 20. Yüzyıl Avrupa sosyolojisinin köklerine kadar götürebiliriz. Kentleşmenin ve buna bağlı nüfus değişimlerinin bir sonucu olarak sosyolojinin kökeni, kentlerdeki nüfus baskısının sebep olduğu sosyal denetime dair özgül kaygılara dayandırılabilir. Örneğin; bazı yorumcular, Durkheim'in işbölümü kuramının, anomi düşüncesinin ve kolektif bilince dönük vurguların, 19. Yüzyıl sonu Fransa'daki sosyal düzenlemeler üzerindeki demografik baskıların sosyolojik izahı olduğunu iddia ederler. Kimileri de, Avrupa'nın büyük şehirlerinin anonim, anomik ve yabancılaşmış nüfuslarıyla ilişkilendirilen yeni bir kişilik türünün ortaya çıkışına vurguda bulunurlar (Turner, 2015, s.332).

Kentsel kimlik/kişilik, pek çok sosyal teorisyenin merakını ve ilgisini çekmiştir. Onlara göre, kent/metropol, en nihayetinde, değerlere daha az bağlı olan ve öncelikli olarak statü ve nüfuz arayışının etkisindeki yeni bir kişilik türü yaratır. Bu kişilik türü David Riesman (1950) tarafından önemli çalışması 'The Lonely Crowd'da 'ötekine-yönelimli kişilik' olarak tarif edilir. Bu tür kişilikler bir dizi içsel değere (içe yönelimli kişilik) duyulan bağlılıklara dayanmak yerine çağdaşlarının değişip duran yargularının peşinden giderler. Ötekine yönelimli kişilik, aile ve mahalle içerisinde konumlanmaz, daha ziyade kozmopolittir. Daha yaratıcı ve edebi bir düzlemde ise Charles Baudelaire, kent mekânında dolaşan, herhangi bir bağlılık duymaksızın devinip duran bir seyyah olarak kentli flaneur kavramı üzerinden kent zihniyeti ve kişiliği hakkında kayda değer yazılar kaleme alır. Şehrin kültürünün görselliğe, dolayısıyla göze öncelik verdiği, modern toplumsal kuramın yaygın bir temasını oluşturur. Böylelikle, görsel kültür, metalarla karşılaşmanın mekânı olan alışveriş merkezlerinin çoğalmasıyla, sokakları güvenli kılan aydınlatma sisteminin yaygınlaşmasıyla, malları yeni bir tüketici estetiği içerisinde sergileyen reklam panolarıyla ve toplumsal bir rol olarak flaneur ile bağlantılıdır. Kent ortamına dair yazma geleneğinin bir başka etkili ifadesini, Berlin'deki çocukluk deneyimi, Paris ve Berlin'deki alışveriş devrimi ve Avrupa'nın yeni alışveriş merkezlerindeki ticari

bir kültürün ortaya çıkışı üzerine yazılar kaleme alan Walter Benjamin (1970) de etkili ifadesini bulur. Benjamin, Baudelaire'nin bohem sanatçı, kentli züppe, sokak satıcısı ve dedektife odaklanan şehir vizyonunun devrimci doğasının büsbütün farkındaydı. Pasajların içinden geçen kalabalıklar, tramvaydan dışarıyı dikizleyen yollar, gaz ışığıyla aydınlanmış sokaklardaki fahişeler ve küçük kent suçluları vs. yazar ve şairlerin kente dair imgelemlerinin şaşmaz figürlerini oluştururlar (Richard, 1991;Turner, 2015, s.331-3).

Metropol ve bunun sosyo-psikolojik yaşama olan etkileri üzerinde duran Simmel (2005), metropole has bir insan tipinin ortaya çıktığını ve bu tipin özelliklerine değinir. Ona göre metropol insanı, kalbiyle değil zihniyle tepki verir, duygulardan çok akıl ön plandadır. Metropolde birçok ilişkinin temelinde ekonomik ögeler vardır ve para, metropol yaşantısına yön veren yegâne unsurdur. Para mübadele değerini öne çıkarır ve bütün nitelikleri ve bireysellikleri “kaçı” sorusuna indirger. Bir başka ifadeyle herşey ve her türden etkinlik ticari bir boyut kazanır. İnsani ilişkiler kâr maliyet hesapları dahilinde ve dakikliğe odaklı şekilde süregider. Yakın fiziki mesafeye rağmen insanlar zihinsel olarak birbirlerinden bir hayli uzaktadırlar. Etrafındakileri iktisadi imgelerle tanımlar; satıcı, alıcı, müşteri, hizmet erbabı olarak görür. Kentte, üretim piyasa için yapıldığından, farklı çıkarlara sahip olanlar birbirlerine araçsal anlamlar yüklerler. İşlerini karmaşık ve ayrıntılı prosedürler dahilinde görürler.

Simmel ayrıca, metropol kişilik tipinin, iç ve dış uyarıcılardaki hızlı ve kesintisiz değişim etrafında şekillendiğinden söz eder. Modern asabi kişiliğin ruhsal önkoşullarını yaratan, gerçekte, metropolün kendisidir. Sokaktan her geçişte, iktisadi, mesleki, toplumsal hayatın hızında ve çeşitliliğinde bu rahatça görülür. Hep yeni olan ya da sürekli değişen izlenimler doğuran kesintisiz duyu bombardımanı, en uç biçiminde, “nevrazenik kişiliği” yaratır. Öyleki, kişi en sonunda, birbiri ardınca akın eden bu izlenimler, karşılaşmalar silsilesiyle başa çıkamaz hale gelir. Bu durum, bireylerin toplumsal, fiziksel çevreleri ile kendileri arasında mesafe koyma girişimleriyle sonuçlanır. Simmel, söz konusu mesafeyi modern döneme özgü bir “duygusal özellik” olarak yorumlar. Bu aslında, modern hayatın, giderek daha da kayıtsızlaştığımız “dışsal vechelerinin altında ezilme duygusu” dur bir bakıma. Toplumsal ilişkilerin (para ekonomisi sonucunda) nesneleşmesinin en uç biçimi olan kentsel varoluş, birey ile toplumsal çevresi arasında bir mesafeyi dayatır. Simmel'in sözünü ettiği “ruhsal mesafe” uç biçimler (agorafobi ya da hiperestezi) alabildiği gibi hayat karşısındaki toptan kayıtsızlık şeklinde de temayüz eder (Frisby, 2005, s.24-25).

Modern kentlerin kalbinde köksalan yeni tür kişiliklere dikkat çekenlerden biri de Wirth'tür. Ona göre, kentte etkileşim halindeki kişilerin sayısal artışı, kişilikler arasındaki teması imkânsız kılar. Kentli kişilik bu yüzden “şizoid” bir karakterdedir. Kent içinde insanlar segmenter rollerde buluşur, ilişkiler birincil olmaktan çok ikincil, temaslar gayrişahsi, yüzeysel, değişken ve parçalı bir hüviyete sahiptir. Bu durum, doğal olarak, çekingenlik, kayıtsızlık ve kof bir mizaca yol açar (Martindale, 2003, s.48).

Sennett de, Simmel ve Chicago okulu taraftarlarının tanımlamaya çalıştıkları kentsel kişilik tipini farklı yönleriyle analiz eder. Ona göre, endüstriyel kapitalizm kentlerde çoklu tahribatlar yapmakta, özellikle insan psikolojisi üzerinde, yabancılaşma, parçalanma, izolasyon, tecrit edilme, atomize olma şeklinde yıkıcı tesirler meydana getirmektedir (Sennett, 1996, s.367). Endüstriyel kapitalizm ve modernliğe özgü değerlerin bir sonucu olarak kentsel kişilikler güvensiz ve amorf bir görüntü vermekte. Kurumlardaki ve ilişkilerdeki parçalanmışlık doğal olarak zihinsel dünyalarda yarınlma ve psikik anomalilere kaynaklık etmektedir. Artık tam, bütünlüklü, dört başı mamur benlikler ve karakter formları ile karşılaşmak oldukça güç hale gelmiştir.

Metropoldeki değişimden çok etkilenen Baudelaire'in “flaneur” ile metropol koşullarının derin tahribatı karşısında kayıtsızlık zırhıyla kendini koruyan Simmel'in “bıkkın bireyi”, modern yaşamın öne çıkan iki çarpıcı figürünü oluşturur. Bir kent sakini olan modern birey, metropol kültürü ve yaşamını görsel duyuların ezici hâkimiyeti altında algılar. Büyük kentin kalabalığı içinde bireyin görsel izlenimlerle kuşatılan karakteri, yabancılaşma duygusunu güçlendirmeye yardım eder. Birey, çevresindeki değişen imgeleri, görsel ve anlık olarak, pratik nedenler doğrultusunda tarayarak, metropol yaşamının gereklerine uygun davranmaya çalışır. Örneğin; kalabalık bir caddede birileri ile çarpışmamak, yolunu kolayca bulmak, yabancından gelebilecek tehditi hemen farketebilmek gibi. Yüzeysel ilişkilerle birbirine bağlı metropol kalabalığı için yabancılardan oluşan kent yaşamı şüphesiz tehlikeli ve güvenilmezdir. Bu noktada, Baudelaire büyük kenti, “ölümün gölgeler ülkesi” olarak nitelendirerek, kentsel kalabalığın tehdit ve tehlikelerine ilk işaret edenlerden biri olur (Talu, 2010, ss.146-7).

Öz olarak denilebilir ki, metropol farklı hususiyetlerin (ırk, etnisite, cinsiyet, gelir, meslek, sosyal statü vs.) bir döl yatağı olarak, bireye, topluluğa, kente dair bir tinsellik ve kişilik örüntüsü kazandırır. Bu örüntü, farklılık ve çeşitlilik teması üzerinden iç içe geçişlerle kendisini ele veren melez, hibrit bir tasavvur, zihniyet ve

buna eşlik eden bir karakter formu ortaya çıkarır. Kozmopolit kişilik, ele avuca sığmayan, sabiteleri olmayan, amorf, aidiyet/bağlılık duygusundan uzak, zaman ve mekân dışı bir ruhsal prototipe karşılık gelir. Bu tip, nihayi noktada istikrardan ve süreklilikten uzak, parçalı, yer yer patolojik bir kişiliksel forma göndermede bulunur.

Sonuç Yerine

Modern dünyada kent/metropol, küreselleşmenin taşıyıcı bir gücü olarak sahip olduğu merkezi rolden dolayı oldukça hayati bir işleve sahiptir. Metropoller, küresel rüzgârların tüm ağırlığını taşıdığı gibi, modernliğin/postmodernliğin ışıltılı bir göstereni ve aynı zamanda operasyonel bir gücünü oluşturur. Küreselleşme olarak isimlendirilen karmaşık ve girift ilişkiler networku, metropol türü mekansallıkların kalbinde konuşlanmakta, söz konusu kentler, ülkelerarası, kıtalararası bağlantıları sağlayan iktisadi ve kültürel akışları üretmekte anahtar bir rol oynamaktadırlar.

Günümüzde metropoller, hemen her yaşam alanını kapsayan, her türden iş, uğraş ve kültürel pratiği bünyesinde barındıran, farklı renkten, ırktan, mezhepten insanlara kucak açan, kendi içinde parçalı, bölünük ve de çatışkan unsurların bir arada var olduğu, hızın, yüksek tempolu yaşamların bitimsiz bir rekabete koşulduğu kaotik bir arenayı andırmaktalar. İçinde her türden farklılığın yan yana, üst üste, iç içe var olabildiği, her daim büyüyen kozmoz ile devasa, âdete bir leviathan'ı andırırlar. Bu haliyle, içinde her türden toplumu, topluluğu, cemaati, grupsal oluşumu barındıran, dönüştüren, yeni bileşimler vücuda getiren amorf bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla, metropoller, geçmiş toplumsal formlardan farklı olarak, tipik bir ruh-sallığa, benzersiz bir kültürel iklime ve bununla paralel eşsiz bir karmaşa ya da kaos haline karşılık gelirler. Metropolü anlamak, orda cereyan eden, akıp giden toplumsallığın derinine vakıf olabilmek, pek çok açıdan modern yaşama dair gizlere, saklı gerçekliklere ulaşma imkânı sunar.

Metropoller, zaman ve mekanın buharlaştığı, bir şeylere bağlılığın anlamını yitirdiği, aidiyet krizlerinin olağan hale geldiği, her yerde ve hiçbir yerde hayatların başa güreştiği oldukça eklektik ve stabil olmayan bir dünyadır. Bu yönüyle metropoller modernliğin taşıdığı politik sınırları fazlasıyla zorluyor, artık, kentsel mekân büsbütün uçucu ve akışkan hale gelmekte, küresel kent yaşamını izahta coğrafya, yer, mekân, harita, göç, taşınma, mobilite, yolculuk vs. eski anlamlarından kopuk şekilde esnek ve kaygan imgelere dönüşmektedir. Yerin ontolojisine olan bağlılık, artık olmazsa olmaz bir aidiyet ve kimlik koşulu olmaktan çıkıyor. Heryerde olmak,

her zamanda hareket etmek artık modern iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde imkânsız olmaktan çıkmış durumda. Bu da bizim, içinde yaşadığımız kentlerle, metropollerle bütünlük bir aidiyet kurmamızı, onun üzerinden varoluşsal tutamaklar yakalamamız gerektiği yönündeki savları boşa çıkartacağına benziyor.

Kaynakça

- Alver, F. (2013). Georg simmel’de biçimsel sosyoloji perspektifinden para ekonomisi ile yaşam tarzının etkileşimi ya da tahakküm ve kültür trajedisi. *1. Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu. Bildiriler Kitabı*. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi. Antalya: İletişim Ofset.
- Alver, K. (2017). Taşra halleri, Ed. K.Alver, *Taşra Halleri*, içinde Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları
- Armitage, J. (2017). *Paul Virilio*. Der. B.Turner-A.Eliott, Çev. B. Özkul, *Çağdaş toplum kuramından portreler* içinde İstanbul: İletişim Yayınları
- Aytaç, Ö. (2013). Kent mekânları ve kimlik/farklılık sorunu *İdealkent*, 9, 138-169
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik düşünmek*. Çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernizm ve hoşnutsuzlukları*. Çev. İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (2011). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup*, çev. Pelin Siral, İstanbul: Habitus Yayınları
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan gözetim*. Çev. E. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Borden, I. (2011). Mekânın ötesi: Georg simmel’in yazılarında mekânsallık ve kent. çev. J.Ö.Dirlikyapan *Georg Simmel. sosyolog, sanatçı, düşünür* içinde İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- Bumin, K. (1990). *Demokrasi arayışında kent*. 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Chul Han, B. (2017). *Yorgunluk toplumu*. Çev. Samet Yalçın, İstanbul: Açılım Kitap
- Çetin, G. (2006). Şehir üzerine aforizmalar. *Abmla*, Kasım-Aralık
- Dijk, J. V. (2018). *Ağ toplumu*. Çev. Ö. Sakin, 2. Baskı, İstanbul: Kafka Kitap
- Fedayi, C. (2010). Modernleşme, toplumsal hafıza ve yahya kemal, *Muhafazakâr Düşünce*, 6(24).
- Foucault, M. (2011). *Büyük kapatılma*, çev. I. Ergüden ve F Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Franklin, A. ve Bauman, Z. (2009). Turist sendromu. *Cogito*, 59.
- Frisby, D. (2005). Sunuş: Georg simmel-modernitenin ilk sosyologu. *Georg Simmel, modern kültürde çatışma* içinde, 3.baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- Fromm, E. (1987). *İtaatsizlik üzerine denemeler*. Çev. A. Sayın, İstanbul: Yaprak Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin sonuçları*. çev. E. Kuşdil, 4. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Goffman, E. (2017). *Kamusal alanda ilişkiler. toplu yaşamın mikro incelemeleri*. Çev. Â. Bölükbaşı, Ankara: Heretik Yayınları
- Hari, J. (2020). *Kayıbolan bağlar. depresyonun gerçek nedenleri ve beklenmedik çözümler*. Çev.B. E. Aksoy, 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları
- Kivisto, P. (2008). *Sosyolojinin temel kavramları*. Çev. İ.Çapçoğlu, S.Yavuz, Ankara: Birleşik Yayınevi
- Kurtuluş, H. (2005). Kente bir sosyo-mekansal ölçek olarak bakmak ve kentsel dönüşüm. *Evrensel Kültür*, 164, Ağustos

- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen toplum, günlük hayatı kontrol etmek*. Çev. G. Soykan, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık
- Martindale, D.(2003). *Önsöz, Şehir modern kentin oluşumu*, M.Weber (içinde), Çev. M. Ceylan, 4. Baskı, İstanbul: Bakış Yayınları
- Nacak, İ. (2017). Kent sosyolojisinde temel kavramlar. Ed. Köksal Alver, *Kent sosyolojisi* içinde Konya: Çizgi Kitabevi
- Özdemir, E.(2010). Kentin tanımlanmasında sosyolojik yaklaşımlar: toplumsal süreç ve/veya mekânın çözümlenmesi. *İdealkent. Kent Araştırmaları Dergisi*, 1, 44-77
- Ritzer, G. (2014). *Toplumun mcdonaldlaştırılması*. Çev. Ş.S.Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Sennett, R. (2002). *Kamusal insanın çöküşü*. çev. S. Durak ve A.Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Sennett, R. (1999). *Gözün vicdanı. kentin tasarımı ve toplumsal yaşam*. Çev. S.sertabipolu, C.kultay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Simmel, G. (1996). Metropol ve zihinsel yaşam Çev. B.Öcal Düzgören, *Cogito*, Kent Kültürü Özel Sayısı.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve tinsel hayat. çev. N. Kalaycı, *Modern kültürde çatışma*, içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G.(2009). *Bireysellik ve kültür*. Çev. T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları
- Talu, N. (2010). Modernlik söylemi: Endişeli bakışlarda modern birey, *METU JFA*, 27(2), 141-171
- Turner, B. S. (2015). *Klasik sosyoloji*. Çev. İ. Çetin, 2. Baskı, İst: İletişim Yayınları
- Virilio, P.(2018). *Hız ve politika, dramoloji üzerine bir deneme*. 2. Baskı, Çev. M. Cansever, İst: Metis Yayınları
- Virilo, P.(2003). *Enformasyon bombası*. çev.K. Şahin, İstanbul: Metis Yayınları
- Yaşat, D. (2008). Kültür endüstrisi, metropol ve 'metropolis'. *Toplumbilim, kent ve suç özel sayısı*, 23, 123-136.